

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Губарь Ольга Григорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти, логопедії та реабілітології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
ORCID ID: 0000-0003-3640-1490
Scopus Author ID: 57826713400
Web of Science Researcher ID: LWI-8372-2024

Пахомова Наталія Георгіївна,

доктор педагогічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка
ORCID ID: 0000-0002-8332-8188
Scopus Author ID: 57408163100
Web of Science Researcher ID: KCL-4037-2024

Гриньова Марина Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України,
ректорка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
ORCID ID: 0000-0003-3912-9023
Scopus Author ID: 57203817362
Web of Science Researcher ID AAG-8133-2020

Стаття присвячена дослідженню підготовки студентів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору закладів вищої освіти України, з акцентом на аналіз функціонування Центру підтримки студентів з інвалідністю (ЦПСІ) Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Актуальність теми зумовлена ключовою роллю інклюзивної освіти як невід'ємної складової державної соціальної політики та необхідністю формування безбар'єрного середовища у вищій освіті для повноцінної самореалізації та успішної соціалізації здобувачів.

В ході дослідження використано комплекс теоретичних (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових поглядів та нормативно-правової бази) та емпіричних методів (анкетування учасників освітнього процесу, внутрішній моніторинг діяльності ЦПСІ, аналіз його документації, оцінка архітектурної доступності університетського кампусу за участю фахівців, бесіди та консультації), спрямованих на визначення якості підготовки здобувачів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти.

Результати пошуку визначили ключовою проблемою створення інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти в Україні недостатню обізнаність населення щодо сутності «інклюдії» та «інклюзивної культури», що гальмує її прийняття. Водночас, дослідження підтверджує позитивний вплив інклюзивного освітнього середовища, що базується на взаємодії та спілкуванні, на формування високих моральних цінностей та інклюзивної культури. Функціонування ЦПСІ демонструє системний підхід до забезпечення рівних можливостей через оцінку потреб, консультативну діяльність, створення безбар'єрного середовища, розвиток інклюзивних практик, впровадження інноваційних технологій та просвітницьку роботу.

Висновки в результаті проведеного дослідження дозволили акцентувати увагу на нагальній потребі комплексних заходів для підвищення інклюзивної культури суспільства та удосконалення інфраструктурних і методологічних аспектів. Перспективи подальшого розвитку ЦПСІ визначають стратегічні напрямки для повноцінної інтеграції студентів з інвалідністю. Подальші дослідження можуть бути сфокусовані на довгостроковому моніторингу ефективності ініціатив та розробці моделей оцінки впливу інклюзивних практик на академічну успішність та соціальну адаптацію студентів з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивна освіта, заклад вищої освіти, особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, інклюзивний освітній простір, компетентнісний підхід, вища освіта, інклюзивна взаємодія, здобувач вищої освіти з особливими освітніми потребами, соціокультурний феномен.

Hubar Olha, Pakhomova Nataliia, Grynova Maryna. Training of students with disabilities in the conditions of an inclusive educational space of a higher educational institution: realities and prospects

This article is devoted to the study of the training of students with disabilities within the inclusive educational environment of higher education institutions in Ukraine, with a focus on analyzing the operation of the Center for Support of Students with Disabilities (CSSD) at Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. The relevance of the topic is due to the key role of inclusive education as an integral part of state social policy and the need to create a barrier-free environment in higher education for the full self-realization and successful socialization of students.

The study used a set of theoretical (analysis, synthesis, comparison, generalization of scientific views, and the legal framework) and empirical methods (surveys of participants in the educational process, internal monitoring of CSSD activities, analysis of its documentation, expert evaluation of the architectural accessibility of the university campus, interviews, and consultations). These methods were aimed at determining the quality of training for students with disabilities in the inclusive educational environment of a higher education institution.

The research results identified the main problem in creating an inclusive educational environment in higher education institutions in Ukraine as an insufficient public awareness of the essence of "inclusion" and "inclusive culture," which hinders its acceptance. At the same time, the study confirms the positive impact of an inclusive educational environment, based on interaction and communication, on the formation of high moral values and an inclusive culture. The functioning of the CSSD demonstrates a systematic approach to ensuring equal opportunities through needs assessment, counseling, creating a barrier-free environment, developing inclusive practices, implementing innovative technologies, and carrying out educational work.

The conclusions emphasize the urgent need for comprehensive measures to increase the inclusive culture of society and improve infrastructural and methodological aspects. The prospects for the further development of the CSSD define strategic directions for the full integration of students with disabilities. Further research may focus on long-term monitoring of the effectiveness of initiatives and the development of models for assessing the impact of inclusive practices on the academic performance and social adaptation of students with special educational needs.

Key words: inclusive education, higher education institution, special educational needs, inclusive learning, inclusive educational environment, competency-based approach, higher education, inclusive interaction, higher education student with special educational needs, sociocultural phenomenon.

Вступ. Актуальність інклюзивної освіти в Україні зумовлена її роллю як невід'ємної складової державної соціальної політики, що відображає глобальні тенденції забезпечення рівних прав та можливостей. Вища освіта, виступаючи ключовим фактором самореалізації та професійного розвитку, потребує формування безбар'єрного середовища, що гарантує доступ до знань та активну участь у студентському житті, як передумови успішної соціалізації.

Матеріали та методи. Для реалізації мети дослідження використано наступні методи: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукових поглядів з досліджуваної проблеми для з'ясування основних труднощів формування інклюзивного освітнього простору в межах ЗВО; бесіди й консультації з метою збору інформації про потреби та перспективи в розвитку інклюзивного освітнього простору ЗВО; внутрішній моніторинг; анкетування учасників освітнього процесу ЗВО для отримання показників задоволеності станом підготовки студентів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору.

Результати досліджень. Глибокий аналіз сучасних науково-методичних досліджень доводить, що значна увага досліджень присвячена питанням підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзії, зокрема: О. Боряк [1], О. Губарь [2], І. Демченко [3], С. Миронова [4], Н. Пахомова [5], Ю. Пелех Ю., М. Філоненко [6], З. Шевців [7] та ін.. Питання готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із ООП в умовах інклюзії та застосування інноваційних технологій сьогодні набувають особливої актуальності та розглядаються в доробку О. Губарь [8; 9], Н. Пахомова [5; 10], О. Радзівської та С. Сечки [11], С. Сидорів, С. Чупахіна [12] та ін..

Широкий спектр вітчизняних та зарубіжних досліджень у сфері інклюзивної освіти який охоплює, як практичні аспекти її впровадження, так і теоретико-методичні засади, а також вплив суб'єктивних факторів на успішність інтеграції дозволяє сформувати комплексне розуміння сучасного стану та викликів у галузі. Зокрема, дослідження Дж. Рохаса та А. Раміреса [13] та інші зосереджені на факторах, що впливають на

імплементацию інклюзивної освіти на рівні загальноосвітніх закладів. Роботи висвітлюють практичні труднощі та детермінанти успішної інтеграції, що є важливими для розуміння базових механізмів створення інклюзивного середовища.

Окрему увагу в наукових роботах Y. Long, U. Sharma, та P. Subban [14] приділено ролі та готовності педагогічних працівників, їхнього ставлення та самокомпетентності в умовах інклюзивної освіти в Китаї. Вирішальне значення відводиться внутрішнім переконанням та впевненості педагогів у власних можливостях для ефективної роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

У контексті підготовки здобувача вищої освіти, в роботі Г. Давиденко представлено теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у ЗВО країн ЄС, що забезпечує широку порівняльну та концептуальну базу для аналізу зарубіжного і українського досвіду [15]. Дослідження W. M. Beuene, A. T. Mekonnen, та G. A. Giannopoulos розширює питання інклюзії, доступу та доступності освітніх ресурсів у ЗВО і підкреслює універсальність викликів, пов'язаних з архітектурною, інформаційною та ресурсною доступністю, які є фундаментальними для реалізації принципів інклюзивності у будь-якій освітній системі [16].

Зазначені джерела формують багатовимірний погляд на інклюзивну освіту, як соціокультурний феномен, що охоплює як мікрорівень повсякденної педагогічної практики та індивідуальної взаємодії, так і макрорівень формування державної політики, забезпечення інфраструктурної доступності та розробки методичних засад. Це свідчить про комплексний характер наукового дослідження у галузі, який є критично важливим для подальшого розвитку інклюзивного освітнього простору.

Серед сучасних досліджень (О. Боряк [17], Н. Пахомової [18; 19; 20], О. Губарь [9; 18; 19, 20], та М. Гриньової [8], О. Олефір [19], Л. Дрозд [18, 19] та ін.) достатньо широко представлені теоретико-методологічні та методичні аспекти розвитку та реабілітації дітей і підлітків з особливими освітніми потребами в інклюзивних і спеціальних освітніх та реабілітаційних закладах.

Питання організації та функціонування безбар'єрного освітнього середовища в умовах ЗВО в умовах сьогодення перебувають у процесі розробки та розвитку і формуються відповідно до запитів здобувачів освіти в кожному закладі окремо. Таким чином, сучасні дослідженнями (Г. Кравченко, О. Отича та О. Оржель, Л.Тимчук, М. Чайковського, Г. Шевчук та ін.) присвячені питанням створення рівного доступу до освіти та успішного функціонування здобувачів в умовах ЗВО є актуальними.

На думку О. Отич та О. Оржель, будь-яке забезпечення і супровід пов'язується передусім зі створенням відповідної інфраструктури та основним механізмом забезпечення безбар'єрності вищої освіти є формування в університеті інклюзивної інфраструктури та створення безпечного освітнього середовища [21].

Висвітлюючи досвід створення інклюзивного освітнього простору в умовах закладу вищої Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна» М. Чайковський впевнений, що сучасні підходи до навчання людей з особливими освітніми потребами (ООП) мають бути спрямовані змістовно забезпечити сукупність і послідовність способів поступового набуття особами з інвалідністю здатності до соціальної взаємодії у процесі рольового функціонування в конкретній соціальній ситуації, що визначається індивідуальними можливостями здобуття освіти і соціального розвитку в умовах інклюзивного навчання [22].

За Г. Кравченко, концепція інклюзивного освітнього середовища у ЗВО є багатокомпонентною та охоплює кілька аспектів: функціонально спланований і організований фізичний простір, що забезпечує безпечне перебування під час навчальних занять; створення позитивного психоемоційного клімату в академічних групах, який сприяє взаємодопомозі; а також організація спільної партнерської діяльності між студентами з особливими освітніми потребами та науково-педагогічними працівниками, що є передумовою досягнення успішних академічних результатів [23].

Незважаючи на певні успіхи в питаннях впровадження інклюзивної освіти та організації інклюзивного освітнього простору, у практиці все ще існує ряд викликів, головним серед яких є саме упередженість суспільства, низький рівень інклюзивної культури та неготовність до прийняття і взаємодії з особами з інвалідністю. Підтвердженням цього є результати емпіричного дослідження, проведеного колективом навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка (Н. Пахомова, О. Губарь, В. Коваленко та ін.) яке визначило однією з ключових проблем упровадження інклюзії в Україні – недостатню обізнаність населення щодо сутності «інклюзії» та «інклюзивної культури». Низький рівень інформованості та сформованості інклюзивної культури, спричинений браком знань, існуючими стереотипами та упередженим ставленням, що гальмує прийняття інклюзивної освіти суспільством. Водночас, дослідження підтвердило, що інклюзивне освітнє середовище, що базується на взаємодії та спіл-

куванні, позитивно впливає на формування високих моральних цінностей та інклюзивної культури в учасників освітнього процесу [24].

Окрему увагу питанням формування особистісно-соціальних компетентностей здобувачів ЗВО засобами інклюзивної літератури приділяє І. Насмінчук, яка пропонує впровадження компетентнісного підходу на матеріалі сучасних інклюзивних літературних творів, які акцентують увагу на правах людини, толерантності, емпатії, самосвідомості та соціальній відповідальності. З'ясовується питання оптимізації пізнавальної активності здобувачів з ООП в різних ситуаціях спілкування. Проте, даний напрямок пропонує лише підготовку майбутніх педагогів до роботи з дітьми з ООП і частково створює підґрунтя для соціальної взаємодії зі здобувачами-однолітками з інвалідністю.

Окрему увагу сучасних досліджень зосереджена на готовності педагога, як провідника ідей рівності та справедливості, саме до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, розглядаючи її у трьох аспектах: психологічному, аксіологічному та операціональному (О. Губарь, Ю. Демідова, Н. Савастру та ін.) [2], що вимагає створення для здобувачів з інвалідністю безбар'єрного освітнього середовища, адаптації інфраструктури, навчальних програм, забезпечення комплексної соціально-психологічної підтримки та інформаційної доступності, сприятливого для соціальної інтеграції та професійного розвитку в стінах ЗВО.

Відтак, нагальна потреба постає у проведенні широких інформаційних кампаній та розробці освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності різних вікових та соціальних груп щодо принципів інклюзії та ефективних методів роботи з особами з особливими освітніми потребами (ООП). Лише комплексне впровадження даних рекомендацій сприятиме створенню інклюзивного суспільства, що забезпечить рівні можливості для розвитку та самореалізації кожної особи.

Підготовка студентів з інвалідністю у закладах вищої освіти вимагає інтегративного підходу, що передбачає створення інклюзивного середовища, де кожен студент відчуватиме підтримку та цінність. Дану функцію у закладах вищої освіти покликані виконувати спеціалізовані структурні підрозділи.

У зазначеному контексті дослідження діяльності Центрів підтримки студентів з інвалідністю (далі ЦПСІ) у закладах вищої освіти є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє оцінити ефективність існуючих механізмів підтримки, виявити проблемні аспекти та визначити стратегічні напрямки подальшого розвитку. Особливий інтерес становить досвід Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, який послідовно реалізує державну політику інклюзивної освіти через функціонування свого ЦПСІ, що є структурним підрозділом Навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти.

Метою даної наукової статті є аналіз процесу підготовки студентів з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти на прикладі діяльності ЦПСІ Полтавського національного педаго-

гічного університету імені В.Г. Короленка, висвітлення його ключових напрямків, досягнень та перспектив. Дослідження базується на результатах внутрішніх моніторингів та опитувань, що забезпечує об'єктивний аналіз ситуації та дозволяє окреслити пріоритетні напрямки для вдосконалення.

Центр підтримки студентів з інвалідністю є структурним підрозділом Навчального-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка й підпорядковується ректору Університету, створено на виконання наказів та розпоряджень МОН України, серед яких: наказ від 02.12.2005 р. № 691 «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю»; наказ від 15.01.2008 № 11 «Про додаткові заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»; наказ від 13.03.2008 № 170 «Про координування діяльності структурних підрозділів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»; наказ від 01.10.10 року №912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання»; наказ від 10.06.2011 № 568 «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями»; розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 285-р, «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб інвалідністю на період до 2025 року».

У своїй діяльності ЦПСІ керується Конституцією України, Законами України «Про освіту» (2145-19), «Про вищу освіту» (2984-14), «Про ратифікацію Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» (1767-17), «Загальною декларацією прав людини» (995-015), нормативно-правовими актами Президента України і Кабінету Міністрів України, положеннями, наказами, листами Міністерства освіти і науки України; Статутом, Положеннями, наказами, розпорядженнями, листами ректора Університету та Положенням про центр підтримки студентів з інвалідністю Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

ЦПСІ — це структурний підрозділ закладу вищої освіти, який спрямовано на консультування та підтримку доступності освіти для всіх учасників освітнього процесу, моніторинг та організацію доступності під час вступу, навчання та складання іспитів з використанням потрібних технічних засобів, інформаційну доступність навчальних та організаційних матеріалів.

Метою функціонування ЦПСІ: є реалізація державної освітньої політики з питань створення безбар'єрного освітнього середовища та питань підтримки осіб з особливими освітніми потребами в системі вищої освіти України, а саме забезпечення рівних можливостей для здобуття якісної вищої освіти всіма студентами, незалежно від їх фізичних, психічних або сенсорних особливостей, забезпечення комплексного супроводу з метою успішної адаптації до простору закладу вищої освіти.

Виходячи з мети та основної концепції діяльності ЦПСІ визначено його основні напрямки роботи:

1. Оцінка, планування та забезпечення рівних можливостей здобувачам освіти в межах ПНПУ імені В.Г. Короленка.

2. Консультативна діяльність.

3. Створення безбар'єрного середовища університету.

4. Розвиток інклюзивних практик.

5. Поширення інформації про осіб з інвалідністю та підвищення обізнаності університетської спільноти щодо потреб осіб з інвалідністю.

Однією з умов успішного забезпечення успішного функціонування та розвитку здобувача освіти з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього середовища ЗВО є взаємодія ЦПСІ з структурними підрозділами університету, серед яких: приймальна комісія Університету, деканати та директорати, студентське самоврядування, науково-педагогічні працівники ННІ спеціальної та інклюзивної освіти, психологічна служба університету, ветеранський центр «Плюс плюс».

Реалізація першого напрямку роботи, а саме оцінка, планування та забезпечення рівних можливостей здобувачам освіти в межах ПНПУ, забезпечується шляхом вирішення ряду завдань, серед яких:

- *визначення індексу інклюзії* в межах якого проведено оцінку рівня архітектурної доступності навчальних корпусів університету та університетського кампусу за допомогою фахівців «Інституту розвитку міста Полтавської міської ради» визначено основні локації, які потребують вдосконалення, реновації або капітального ремонту, наступний крок у розробці паспорту безбар'єрності споруд університету;

- *аналіз потреб здобувачів освіти з інвалідністю* для визначення яких розроблено опитувальник, за аналізом отриманих результатів визначено потреби здобувачів освіти для організації заходів підтримки та побудови індивідуальної траєкторії освіти). Узагальнені результати дослідження представлено в гістограмі (Див. Рис. 1).

Опитування виявило низку ключових аспектів, що потребують уваги для покращення підтримки студентів з інвалідністю в університеті. Більшість респондентів позитивно оцінюють загальні зусилля ЗВО, проте наголошують на необхідності системних покращень у різних сферах, серед яких:

Фізична доступність та інфраструктура, ключовою проблемою якої студенти визначили недостатню кількість пандусів, ліфтів, адаптованих туалетних кімнат у деяких корпусах, потреба в спеціально адаптованому спортивному майданчику (на необхідність даних змін вказали 30% респондентів), що вказує на основні проблемні аспекти та відповідає задовільному рівню. Серед інших важливих аспектів: складність пересування між корпусами (нерівне покриття, відсутність позначень), обмежений доступ до бібліотек та спортивних залів, потреба в адаптованих меблях, необхідність тактильних покажчиків та звукового супроводу для осіб з порушеннями зору (дані потреби вказало 25% респондентів), які відносяться до змішаних відгуків

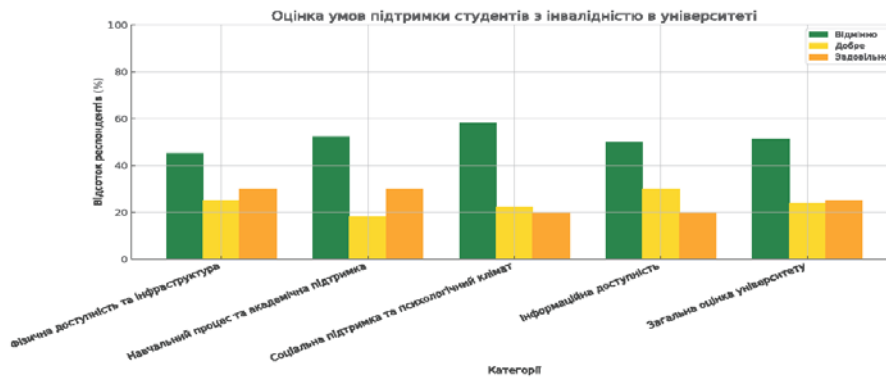

Рис. 1. Результати опитування здобувачів з інвалідністю щодо визначення рівня підтримки в умовах інклюзивного освітнього простору ЗВО

та звертають увагу на необхідність вдосконалення існуючих умов освітнього простору, оцінюючи його позитивно. Аналізуючи основні відповіді здобувачів освіти з інвалідністю можемо зробити висновок, що вони відчувають найбільші труднощі з доступом до бібліотек, спортивних залів, частини соціальних просторів. Деякі респонденти висловили побажання в наявності адаптованих меблів в аудиторіях та гуртожитках (регульовані парти, спеціальні стільці тощо), необхідності тактильних покажчиків та звукового супроводу для осіб з порушеннями зору. Позитивні відгуки отримано від 45% учасників опитування та рівень оцінки «відмінно».

Навчальний процес та академічна підтримка, ключовою потребою, яка визначена студентами – необхідність індивідуального підходу до навчання (30% учасників оцінили, як задовільно). Частина респондентів вважає недостатньою кількість навчальних матеріалів в альтернативних форматах (електронні версії, аудіофайли, шрифтом Брайля), а саме 18% респондентів, що відповідає позитивним відгукам, проте потребує вдосконалення та оцінюють на рівні добре. Серед інших важливих аспектів виявлено поодинокі запити на необхідність у додаткових консультаціях та тьюторській підтримці, гнучкі графіки навчання та складання іспитів для окремих категорій студентів. Деякі з респондентів одним з недоліків визнали недостатню обізнаність викладачів, щодо особливостей навчання студентів з інвалідністю. Таким чином, рівень оцінки відмінно відповідно до відгуків, щодо організації навчального середовища та академічної підтримки в стінах ПНПУ, за результатами опитування становлять – 52%.

Соціальна підтримка та психологічний клімат за результатами опитування отримали найбільші позитивні відгуки, а відтак і рівень відмінно у 58%. Підтвердженням цього є висока оцінка наявності спеціалізованих служб підтримки осіб з інвалідністю в університеті, налагоджену комунікацію між службами підтримки, адміністрацією та викладачами. Основними проблемними питаннями є брак можливостей для соціалізації та налагодження контактів з іншими учасниками освітнього процесу, окремі випадки стигматизації та нерозуміння з боку окремих членів університетської спільноти на яку вказало 20% опитаних, а відтак і визначило

рівень соціальної підтримки, як задовільний. На необхідність вдосконалення та розширення кола соціальної підтримки вказало 22% респондентів, які наголосили на потребі в організації спеціальних заходів та клубів для студентів з інвалідністю, поодинокі учасники потребують додаткової психологічної підтримки, що зумовило їх оцінку рівня соціальної підтримки, як достатній.

4. Рівень інформаційної доступності 50% здобувачів освіти оцінили, як відмінний. Особливо позитивні відгуки отримав адаптований сайт університету для людей з вадами зору та наявність інформаційних джерел на сторінках факультетів та інститутів. 30% респондентів рівень інформаційної доступності визнали достатнім, вказуючи на потребу в альтернативних способах інформування (відео з субтитрами, аудіоверсії), труднощі з отриманням своєчасної та повної інформації про права та можливості. На задовільному рівні інформаційну доступність оцінило 20% респондентів, наголосивши на необхідності існування більшої кількості інформаційних груп та швидкості передачі інформації.

5. Загалом оцінка університету та системи навчання для здобувачів освіти з інвалідністю у 75% респондентів є позитивною, серед яких 51,25% визначили високий рівень, а 23,75% - достатній рівень з наголосом на необхідності подальших покращень. 25% респондентів оцінюють систему навчання для здобувачів з інвалідністю та умови їх функціонування в університеті на задовільному рівні з необхідністю покращення умов.

Основними пропозиціями є залучення студентів з інвалідністю до прийняття рішень, тренінги для викладачів та співробітників, збільшення фінансування на безбар'єрне середовище, покращення співпраці з громадськими організаціями.

Результати опитування вказали на пріоритетні напрямки роботи Центру підтримки студентів з інвалідністю, таким чином подальші зусилля були спрямовані на усунення бар'єрів у фізичній, навчальній, соціальній та інформаційній сферах для забезпечення повноцінного та інклюзивного освітнього середовища.

Реалізація другого напрямку роботи (консультативно-просвітницька діяльність), забезпечується шляхом вирішення ряду завдань:

індивідуальне консультування та просвітницька робота (в різних структурних підрозділах університету: центрі підтримки студентів з інвалідністю, приймальній комісії, деканатах та директоратах навчально-наукових інститутів) здобувачів та родин з питань адаптації до університетського середовища, вибору спеціальності, академічної успішності тощо;

консультації адміністрації (розробка рекомендацій щодо створення безбар'єрного середовища, адаптації навчальних програм відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти з інвалідністю);

консультації викладачів (надання методичних рекомендацій щодо роботи зі студентами з особливими освітніми потребами, проведення навчально-методичних семінарів).

Реалізація третього напрямку роботи, а саме створення інклюзивного середовища, забезпечується шляхом вирішення ряду завдань, серед яких: *безбар'єрне середовище, інформаційна доступність, психологічний супровід*.

Вирішуючи потреби в забезпеченні безбар'єрності, колектив ЦПСІ залучив університет до «Пілотного проекту щодо створення безбар'єрних маршрутів у населених пунктах» ініційованого Міністерством розвитку громад та територій України, територія Університету включена до першого етапу створення безбар'єрного простору на території Полтавської територіальної громади; за сприяння ТОВ «Ортопед» триває облаштування спортивного майданчика для студентів з інвалідністю на території університетського кампусу).

З метою забезпечення інформаційної доступності для студентів порушеннями зору адаптовано сайт університету, в процесі розробки знаходиться перетворення тексту в аудіо мовлення;

Забезпечення психологічного супроводу студентам з інвалідністю та адаптація їх до нового соціального середовища, подолання психологічних бар'єрів реалізується шляхом залучення психологічної служби університету в межах якої функціонують: «Центр саногенної психології», «Навчально-практичний центр з соціальної педагогіки і соціальної роботи «Соціальне становлення особистості», «Ветеран хаб «Плюс плюс».

Реалізація четвертого напрямку роботи (розвиток інклюзивних практик) успішно здійснюється за умов:

- *впровадження інноваційних технологій* (підготовка здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників до використання цифрових та інформаційних технологій до забезпечення доступності здобувачам з інвалідністю; підготовка здобувачів освіти до взаємодії з особами з інвалідністю за допомогою альтернативних засобів комунікації (за підтримки Міської ради, організовано і проведено курси «Жестове мовлення» для здобувачів освіти спеціальності А6 Спеціальна освіта);

Поширення інформації та підвищення обізнаності здобувачів освіти та науково-педагогічного персоналу, як п'ятий напрямок роботи ЦПСІ здійснюється за активного залучення представників студентського самоврядування та науково-педагогічних працівників

навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти, шляхом: інформаційних кампаній та інтерактивних семінарів, серії просвітницьких роликів, шляхом залучення студентів з інвалідністю до виховних заходів університету.

У межах роботи Центру підтримки студентів з інвалідністю в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка професорсько-викладацький склад Навчально-наукового інституту спеціальної та інклюзивної освіти розпочав цикл інтерактивних семінарів для здобувачів вищої освіти з метою створення безбар'єрного середовища в університеті та надання рівних можливостей для учасників освітнього процесу «Руйнуючи стереотипи: досвід незрячих та шлях до інклюзії», флешмоб присвячений дню поширення інформації про аутизм, «Міжнародний день людей із синдромом Дауна».

Активне залучення студентського самоврядування та науково-педагогічних працівників ННІ спеціальної та інклюзивної освіти до адаптації студентів з інвалідністю до освітнього простору університету.

Підготовано та поширено в соціальних мережах серію просвітницьких роликів «Простір без бар'єрів».

Серед напрямків подальшого розвитку ЦПСІ: створення відкритого студентського простору для взаємодії; підготовка інклюзивного майданчика для студентів з інвалідністю на території університету; розширення кола співпраці (консультування здобувачів освіти з особливими освітніми потребами); в межах просвітницько-консультативної роботи створення програми курсу для педагогічних працівників «10 кроків до інклюзії»; вдосконалення безбар'єрного університетського кампусу (гуртожиток, спортивний майданчик, корпуси).

Висновки. Проведене дослідження підтвердило актуальність проблеми, щодо створення інклюзивного освітнього простору в ЗВО та відповідних психолого-педагогічних і технологічних умов для підготовки здобувачів з інвалідністю. Результати емпіричного аналізу, що ґрунтуються на діяльності Центру підтримки студентів з інвалідністю (ЦПСІ) Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, виявили ключові аспекти, що потребують подальшого вдосконалення. Зокрема, ідентифіковано проблемні зони у фізичній доступності (30% респондентів), освітньому процесі (30% оцінили як задовільний індивідуальний підхід), соціальній підтримці (20% відзначили брак можливостей для соціалізації) та інформаційній доступності (20% визнали задовільним рівень інформування). Водночас, зафіксовано високий рівень позитивних відгуків щодо загальних зусиль університету (75%), що свідчить про наявність сприятливої основи для подальших трансформацій.

Функціонування ЦПСІ, що керується чинним законодавством України та міжнародними нормативно-правовими актами, демонструє системний підхід до забезпечення рівних можливостей, включаючи оцінку потреб, консультативну діяльність, створення

безбар'єрного середовища та розвиток інклюзивних практик. Впровадження інноваційних технологій, просвітницька робота та активна взаємодія з підрозділами університету є дієвими механізмами, що сприяють адаптації студентів з інвалідністю.

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що, незважаючи на значні досягнення у розвитку інклюзивного освітнього простору, залишається потреба у комплексних заходах, спрямованих на підвищення інклюзивної культури суспільства й удосконалення інфраструктурних та методологічних аспектів.

Перспективи подальшого розвитку ЦПСІ, що включають створення відкритого студентського простору, розширення співпраці та розробку освітніх програм («10 кроків до інклюзії»), визначають стратегічні напрямки для забезпечення повноцінної інтеграції студентів з інвалідністю у систему вищої освіти. Подальші дослідження можуть бути сфокусовані на довгостроковому моніторингу ефективності впроваджених ініціатив та розробці моделей оцінки впливу інклюзивних практик на академічну успішність та соціальну адаптацію студентів з ООП.

Література:

1. Боряк, О. (2024). Проектувальна компетентність працівників інклюзивно-ресурсних центрів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12(10), 98–102. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i10-015>
2. Губарь О., Демидова Ю., Савастру Н. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти: компетентності та підходи. *Академічні візії*, №26, 2023. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10245466>
3. Демченко І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04; 13.00.03. Умань, 2016. 716 с.
4. Миронова С., Буйняк М. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога: навчальний посібник. *Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*, 2020. 136 с.
5. Пахомова Н. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ: монографія. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2013. 346 с.
6. Пелех Ю., Філоненко М., Шевців З. Теоретико-методична підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до роботи в умовах інклюзії в освіті: формування інклюзивної компетентності. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 53–57. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273457>
7. Шевців З. Теорія та методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: дис. д-ра пед. наук 13.00.04. Рівне, 2017. 608 с.
8. Гриньова М., Губарь О. Формування навичок взаємодії студентів педагогічних закладів у контексті вивчення освітнього компоненту «Основи інклюзивної освіти». *Витоки педагогічної майстерності*. № 35 2025. С. 58–65. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2025.35.330979>
9. Kolbina L., Sopivnyk, I., Hubar O., Teslenko, S., & Tsybalya-Slatvinska, S. Implementar una educación superior inclusiva mediante el uso de tecnologías digitales. *Revista Eduweb*, 19(1), 2025. P. 68–84. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2025.19.01.5>
10. Valentyna Berezan, Nataliya Pakhomova, Valeriya Pakhomova The use of digital technologies in the training of socioeconomic specialties for work in inclusive educational conditions. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2022. Вип.25. С. 207–220.
11. Радзівєвська, О., & Сечка, С. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2(23), 2025. С. 96–105.
12. Чупахіна С. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій в інклюзивному навчанні учнів з особливими освітніми потребами: дис. Д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2021. 498 с.
13. Rojas, J., Ramirez, A. Description of the factors that affect the implementation of inclusive education in the population of third and fourth grade children in an educational institution in Armenia, Quindío. *Revista id est investigación, desarrollo educación, servicio*, 2025, № 5 (2), 47–56.
14. Yanlin Long, Umesh Sharma & Pearl Subban Teachers' attitudes and self-efficacy toward inclusive education in mainland China: a meta-analysis, *Cogent Education*, 2025, 12:1. DOI: 10.1080/2331186X.2025.2526872
15. Давиденко Г. Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, Київ. 2015. 467с.
16. Beyene W.M., Mekonnen A.T., Giannoumis G.A. Inclusion, access, and accessibility of educational resources in higher education institutions: exploring the Ethiopian context. *Int J Incl Educ*. 2023;27(1):18–34.
17. Боряк О., Косенко Ю. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 35, т. 1. С. 264–270. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-41>.
18. Боряк О. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку : дисертація на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.03. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2019. 548 с.
19. Varanets I., Pakhomova N., Okhrimenko I., Hubar O., Padun V., Drozd L., & Holovanova I. (2022). Comprehensive approach in correctional work with older preschool children with speech disorders. *Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland:1960)*, 75(6), 1471–1476. <https://doi.org/10.36740/WLek202206108> .[In English].
20. Пахомова Н., Губарь О., Олефір О., Дрозд Л., & Коваленко В. (2025). Сенсорна інтеграція як засіб корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. *Імідж сучасного педагога*, 4(223), 84–90. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4\(223\)-84-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-84-90)

21. Губарь О., Пахомова Н. Особливості надання корекційно-розвиткових послуг підліткам із дизартрією в умовах логопедичного кабінету. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. М. К. Шеремет. Кам'янець-Подільський : Ковальчук О. В., 2020. Вип. 16, т. 1. С. 207–220.
22. Отич О., Оржель О. Інклюзивна інфраструктура університету як чинник безбар'єрності вищої освіти. *NewInception*, 2024, №1-2 (15-16). С. 36–47. <https://doi.org/10.58407/NI.24.1-2.3>
23. Чайковський М. Особливості впровадження інклюзії у вищому навчальному закладі : навч. посіб. Київ : Університет „Україна”, 2015. 152 с.
24. Кравченко Г. Методи адаптивного правління розвитком у забезпеченні умов інклюзивного середовища в закладі вищої освіти/ *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2022, Вип. 12.
25. Пахомова Н., Губарь О., Коваленко В., Баранець І. Інклюзивна культура в освітньому просторі: проблеми та перспективи. *Inclusion and Diversity*, Вип 3, 2024. С. 26-34. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/issue/view/18/18>

References:

1. Boriak, O. (2024). Projektualna kompetentnist pratsivnykiv inkluzivno-resursnykh tsestriv [Design competence of employees of inclusive resource centers]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 12(10), 98–102. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i10-015> [In Ukrainian].
2. Hubar, O., Demydova, Yu., & Savastru, N. (2023). Rol pedahoha u vprovadzhenni inkluzivnoi osvity: kompetentnosti ta pidkhody [The role of the teacher in implementing inclusive education: competencies and approaches]. *Akademichni vizii*, (26). <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10245466> [In Ukrainian].
3. Demchenko, I. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzivnoi osvity [Theoretical and methodological principles of training a future primary school teacher for professional activity in inclusive education]. (Dysertatsiia doktora ped. nauk). Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny, Uman, Ukraina. [In Ukrainian].
4. Myronova, S., & Buiniak, M. (2020). Profesiina diialnist ta osobystist korektsiinoho pedahoha /Professional activity and personality of a correctional teacher]: Navchalnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka. [In Ukrainian].
5. Pakhomova, N. (2013). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky lohopediv u VNZ [Theory and practice of professional training of speech therapists in universities]: Monohrafiia. Poltava: PNPi imeni V.H. Korolenka. [In Ukrainian].
6. Pelekh, Yu., Filonenko, M., & Shevtsiv, Z. (2023). Teoretyko-metodychna pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv sotsionomichnykh spetsialnostei do roboty v umovakh inkluzii v osviti: formuvannia inkluzivnoi kompetentnosti [Theoretical and methodological preparation of future specialists in socio-economic specialties for work in conditions of inclusion in education: formation of inclusive competence]. *Molod i rynek*, (1(209)), 53–57. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273457> [In Ukrainian].
7. Шевців, З. (2017). *Teoriia ta metodyka profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly do roboty v inkluzivnomu seredovyshchi zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu* [Theory and methodology of professional training of future primary school teachers for work in an inclusive environment of a general educational institution] (Dysertatsiia doktora pedahohichnykh nauk, Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet). [In Ukrainian].
8. Hrynova, M., & Hubar, O. (2025). Formuvannia navychok vzaiemodii studentiv pedahohichnykh zakladiv u konteksti vyvchennia osvitnoho komponentu «Osnovy inkluzivnoi osvity» [Formation of interaction skills of students of pedagogical institutions in the context of studying the educational component "Fundamentals of Inclusive Education Vytoky pedahohichnoi maisternosti, (35), 58–65. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2025.35.330979> [In Ukrainian].
9. Kolbina, L., Sopivnyk, I., Hubar, O., Teslenko, S., & Tsymbal-Slatvinska, S. (2025). Implementar una educación superior inclusiva mediante el uso de tecnologías digitales [Implementing inclusive higher education through the use of digital technologies]. *Revista Eduweb*, 19(1), 68–84. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2025.19.01.5> [In English].
10. Berezan, V., Pakhomova, N., & Pakhomova, V. (2022). The use of digital technologies in the training of socio-economic specialties for work in inclusive educational conditions. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii: zb. nauk. pr. / In-t ped. osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy, Poltav. nats. ped. un-t imeni V. H. Korolenka*, (25), 207–220. [In English].
11. Radziievska, O., & Siechka, S. (2025). Pidhotovka maibutnykh uchyteliv inozemnoi movy do roboty v inkluzivnomu osvitnomu seredovyshchi [Preparing future foreign language teachers for work in an inclusive educational environment]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 2(23), 96–105. [In Ukrainian].
12. Chupakhina, S. (2021). Formuvannia hotovnosti maibutnykh uchyteliv do vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v inkluzivnomu navchanni uchniv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Formation of readiness of future teachers to use information technologies in inclusive education of students with special educational needs]. (Dysertatsiia doktora pedahohichnykh nauk, Kyiv). [In Ukrainian].
13. Rojas, J., & Ramirez, A. (2025). Description of the factors that affect the implementation of inclusive education in the population of third and fourth grade children in an educational institution in Armenia, Quindío. *Revista id est investigación, desarrollo educación, servicio*, 5(2), 47–56. [In English].
14. Long, Y., Sharma, U., & Subban, P. (2025). Teachers' attitudes and self-efficacy toward inclusive education in mainland China: A meta-analysis. *Cogent Education*, 12(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2025.2526872> . [In English].
15. Davydenko, H. (2015). Teoretyko-metodychni zasady orhanizatsii inkluzivnoho navchannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh krain Yevropeiskoho Soiuzu [Theoretical and methodological principles of organizing inclusive education

in higher education institutions of the European Union countries] (Dysertatsiia doktora pedahohichnykh nauk, Kyiv). [In Ukrainian].

16. Beyene, W.M., Mekonnen, A.T., & Giannoumis, G.A. (2023). Inclusion, access, and accessibility of educational resources in higher education institutions: Exploring the Ethiopian context. *International Journal of Inclusive Education*, 27(1), 18–34. [In English].

17. Boriak, O., & Kosenko, Yu. (2021). Alternatyvna komunikatsiia yak zasib rozvytku movlennievoi diialnosti ditei iz kompleksnymy porushenniamy [Alternative communication as a means of developing speech activity in children with complex disorders]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 35(1), 264–270. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-41> [In Ukrainian].

18. Boriak, O. (2019). Teoriia i praktyka formuvannia movlennievoi diialnosti rozumovo vidstalykh ditei molodshoho shkilnoho viku [Theory and practice of forming speech activity of mentally retarded primary school-aged children] (Doctoral dissertation, National Pedagogical Dragomanov University). Kyiv, 548. [In Ukrainian].

19. Baranets, I., Pakhomova, N., Okhrimenko, I., Hubar, O., Padun, V., Drozd, L., & Holovanova, I. (2022). Comprehensive approach in correctional work with older preschool children with speech disorders. *Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland:1960)*, 75(6), 1471–1476. <https://doi.org/10.36740/WLek202206>

20. Pakhomova, N., Hubar, O., Olefir, O., Drozd, L., & Kovalenko, V. (2025). Sensorna intehratsiia yak zasib korektsii psykhofizychnoho rozvytku ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy. [Sensory integration as a means of correcting the psychophysical development of children with special educational needs]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 4(223), 84–90. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4\(223\)-84-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-84-90) [In Ukrainian].

21. Hubar, O., & Pakhomova, N. (2020). Osoblyvosti nadannia korektsiino-rozvytkovykh posluh pidlitkam iz dyzartriiu v umovakh lohopedychnoho kabinetu [Features of providing correctional and developmental services to adolescents with dysarthria in a speech therapy office]. / U M. K. Sheremet (Red.), *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky)* (Vyp. 16, t. 1, s. 207–220). Kamianets-Podilskyi: Kovalchuk O.V. [In Ukrainian].

22. Otych, O., & Orzhel, O. (2024). Inkliuzyvna infrastruktura universytetu yak chynnyk bezbariernosti vyshchoi osvity [Inclusive university infrastructure as a factor in barrier-free higher education]. *New Inception*, (1-2), 36–47. [In Ukrainian].

23. Chaikovskiy, M. (2015). Osoblyvosti vprovadzhennia inkliuzii u vyshchomu navchalnomu zakladi [Features of implementing inclusion in a higher education institution]: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Universytet „Ukraina”. [In Ukrainian].

24. Kravchenko, H. (2022). Metody adaptivnoho upravlinnia rozvytkom u zabezpechenni umov inkliuzyvnoho sere-dovyshcha v zakladi vyshchoi osvity [Methods of adaptive development management in ensuring the conditions of an inclusive environment in a higher education institution]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriia «Pedahohika»*, (12). [In Ukrainian].

25. Pakhomova, N., Hubar, O., Kovalenko, V., & Baranets, I. (2024). Inkliuzyvna kultura v osvitynomu prostori: problemy ta perspektyvy [Inclusive culture in the educational space: problems and prospects]. *Inclusion and Diversity*, (3), 26–34. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/issue/view/18/18> [In Ukrainian].